

önmagát. Így csak azt jegyezzük meg: az utolsó négy év termése őt igazolta. Vállalnia kellett az újrakezdést, mert így tudott előrelépni. S azok számára, akik szeretik előre gyártott, jól meghatározható, nagyszerűen körülírható skatulyákba behelyezni a művészeket, itt az újabb talány. Vajon mi jön ezután? Mert a gyönyörű, már önmagában is lírai hatást kiváltó alabástrom után, amiből az említett művek többsége készült, a mészkö törvényei már mászt kívánnak. S elképzelhető, hogy néhány év múlva egy újabb arcváltozásnak, művészi metamorfózisnak lehetünk majd a szemtanúi.

Gazda József

Sziszüphosz—Orpheusz

„Ma és jelen két világ: a ma az a múlt ölelése, a jelen a múlttól elszakadó, önmagát építő világ; az a világ, amely önmaga mer lenni — az önmagával szembenéző világ.“

(BRETTER GYÖRGY: Vágyak—emberek—istenek)

Sziszüphosz visszatért a máslétből a létbe. Sziszüphosz, a körmönfont, életében becsapta az embereket, halálában az isteneket. Becsapta az isteneket, akik ironikus mosollyal kísérték naiv tettét . . .

Sziszüphosz öröme határtalan volt. Megadatott neki az, ami eddig egyetlen halandónak sem: visszatérhetett a máslétből.

A máslétkben az emberek szellemei, a tudatok töprengenek a lét ki nem használt lehetőségein, ostromolják Tartarosz áttörhetetlen falait. A testnélküli rációk elkeseredett harca ez, lehetetlen kísérlet a visszatérésre, a visszatérhetetlenség, a test pusztulásának tudatában.

Az istenek a világot létre, nemlétre és máslétre osztották. A lét a van világa. A nemlét tökéletlen: a nincs, de a van szférája is; a van szférája a létben, s ez az alkotás, a mű. A máslét a van illúziója, a nincs realitása. A máslét büntetés: az istenek büntetése a máslét létének érvényesítésével; a test büntetése a tudaton azáltal, hogy megszűnik; a tudat büntetése a tudaton azáltal, hogy feleszmél, tisztában lesz a hiánnyal, a lét elszalasztott lehetőségével.

Sziszüphosz tehát visszatért a máslétből a létbe, a büntetésből a — büntetésbe . . . Bűnhődött, mert ott és úgy folytatta, ahol és amikor abbahagyta. Bűnhődött, mert Sziszüphosz csak a látszatlétbe tért vissza. Ez a lét — a máslét volt. Visszatérése a létbe már sziklagörgetés. Sőt! Sziszüphosszá válásának pillanatában már sziklát görgetett.

Lehetőséget kapott a sziklagörgetés valami mással való felváltására, de az istenek tudták, hogy Sziszüphosz számára a lehetőség sosem válik valóssággá. Sziklát görgetett, mert mindig ugyanúgy, ugyanazt cselekedte.

A ma, az a „múlt ölelése“. A sziszüphoszi ma, az a múlt, ma, jelen, jövő tökéletes azonossága.

Sziszüphosz cselekszik. Sziszüphosz nem cselekszik. Sziszüphosz boldog. Sziszüphosz boldogtalan. Sziszüphosz él. Sziszüphosz meghalt. Sziszüphosz van, és Sziszüphosz nincs. Sziszüphosz van, mert van mint Sziszüphosz, Sziszüphosz nincs, mert csak mint Sziszüphosz van, tehát nincs.

Azzá vált, amivé lett. Bűne az, hogy elfogadta, törvénné emelte magá számára ezt a létet. Nem tudott, vagy nem akart tudni (?) másfajta létről. Sziszüphosz lényegévé tette a lét e formáját, s ezért bűnhődött. Bűnhődött anélkül, hogy tudott volna erről. A vegetálás örömeivel gurította a sziklát, melyet sorsává tett, s azt hitte, hogy ez a tökéletes boldogság. Azt hitte, mert csak a látszat-mában, a más létben élt.

Orpheusz életében létezik: alkot. Halálában megszűnik mint Orpheusz, de tovább él mint orpheuszi dallam. Orpheusz véges mint orpheuszi lét, végtelen mint orpheuszi dallam. Végessége az övé, végtelensége másoké.

Orpheusz lényege az orpheuszi dallam, de ez a lényeg, az emberi lényeg: az alkotás. Műve emberi mű, dallama emberi dallam.

Az alkotás csak akkor kap értelmet, ha másokévé lesz. Orpheusz műve másokévé vált, másokévé válhatott, mert lényeg, mert emberi lényeg, mert alkotás. Műve, végesekben létező végtelen, véges emberi léteken megnyilvánuló végtelen lét.

Orpheusz lényege a véges léteken végtelenének, idők végtelen idejének igénylése, az idő igénylése.

Sziszüphosz a más létben görgeti sorsát, a sziklát, de görgethetné a létben is. Görgeti is! Tudat nélküli teste a kicsapongás, dorbézolás, család szikláját a létben, testnélküli tudata a ma, látszat-ma szikláját a jelen hegyére. A hermetikusan zárt végtelenben végzi mechanizmusát.

Megkapta a végtelen teret, elvesztette a véges—végtelen időt. Elvesztette, mert egyé lett magaalakította mechanizmusával, feloldódott benne. De ez nem az emberi, ez a sziszüphoszi lényeg.

A circulus vitiosus állandó ismétlődéséből számára nincs kitörés. Nincs kitörés, mert nem tud, nem akar tudni, nem tudhat a lehetőségről. S ha a lehetőség fel is villanna — mint ahogy fel is villan — előtte, soha nem használhatná ki: a más létben elvesztette az embereket, az időt. A más létből nincs többé visszatérés. Számára megszűnt az idő, hisz nincs szüksége rá; ugyanazt cselekszi mindig. Sziszüphosz léte: az idő, az emberek tagadása.

Sziszüphoszt megajándékozták büntetésével. Megkapta azt, amit egyetlen halandó sem, s olyan büntetést kapott, amilyent egyetlen halandó sem. Sziszüphosztól elvették az időt. Halhatatlanságot nyert ezáltal, de ez a halhatatlanság borzalmas: sem múltja, sem má-ja, sem jelene, sem jövője nincs. Számára csak a sziklagörgetés van a múltban, mában, jelenben, jövőben.

De az istenek kegyetlensége határtalan: megmutatják a jelen—jövőt, a létet, az időt, az elmulasztott lehetőséget, a végesben létező egyetlen, értelmes végtelen lehetőségét.

Elpusztítják Eurüdikét, Orpheuszt az alvilágba küldik érte, s Orpheusz lantjának hangjai elárasztják, betöltik Hádész birodalmát.

Sziszüphosz megpihen egy pillanatra, s mélyen elgondolkozik. Jegyezzük meg jól: elgondolkozik! Már csak gondolkozhat, a cselekvés lehetősége nélkül. Rájön arra, hogy becsapták, hogy saját magát csapta be, hogy az ajándék bűntetés volt. Rájön arra, hogy teste megszűnt szelleme számára, a lélet végérvényesen felváltotta a máslet. Tudja, teste és szelleme többé nem egyesülhet. Tudja, az együttes cselekvésben megvalósuló totalitás lehetőségét többé soha nem használhatja ki.

Sziszüphosz szelleme emészti önmagát, szeretne megsemmisülni, de nem lehet: megkapta a halhatatlanságot. Sorsa mozgás a térben, látszatmozgás, s ezentúl ennek tudata.

Sziszüphosz szenved. Orpheusz alkot!

Schleiningner Tamás

A budapesti Kassák-kiállításról

Tűhegyes ceruzák egész kötegben, folyóiratszámok, egy szemüveg, amit, azt hiszem, csak íráshoz használt, és a híres „Kassák-kalap“... Emlékszobák ravatali rendjét, megvallom, valahogy mindig hamisnak éreztem. Nem tudtam elhinni (amit pedig sugallni akarnak), hogy minden azonmód maradt meg, mintha az elhunyt „éppen most“ kelt volna ki a karosszékéből. Dehát itt nem fért kétség az elrendezés hiteléhez. Egy halkszavú, őszbecsavarodott hajú asszony, Kárpáti Klára (1939-től Kassák Klára — a második feleség) éppen harmincéves élettársi automatizmussal igazított a tárgyakon. Mondták: ha akarom, bemutatnak. Nem akartam. Úgy éreztem, közelebből figyelhetem meg, ha mint ismeretlen kiállításlátogató nézem végig, ahogy a tárgyak között jár, ahogy elgondolkozva áll meg a relikviák egyike-másika előtt. Mit is mondhatott volna többet annál, amit ez a nagyszerű kiállítás akár az életrajz intimitásából is bemutatni kívánt.

Kassák Lajosnak számos kiállítást rendeztek életében. Persze, azok Kassák, a festő bemutatói voltak. A magyar proletárforradalom emigránsának Bécs és Berlin galériái nyíltak meg. Azután a századelő avantgarde-jának újralfelfedezői, mai méltatói nem engedik kihullni nevét a nagy formabontók névsorából. A düsseldorfi Dada-kiállításra, a kollázs 60 évének párizsi bemutatójára s ismét a Dada-hívek párizsi Musée d'Art Moderne-beli seregszemléjére kérik ki otthoni műveit.

Ez a mostani kiállítása mindegyiktől különbözik. A budapesti Petőfi Irodalmi Múzeum törekvéseivel, ahogy mondani szokták, „profiljával“ teljes összhangban életmű és pálya egészét kívánták az érdeklődők elé tárni. Műfaji különlegessége miatt volt számomra is nagyobb élmény, mintha csak képeit vagy csak irodalmi hagyatékát — megőrződött kéziratait — láttam volna.

Az értékelők máig vitatják, miben adta Kassák a legtöbbet. Egy dologban értenek egyet tökéletesen: olyan univerzális tehetség volt, aki az avant-